

СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НДР: ДОСТОЇНСТВА Й НЕДОЛІКИ

УДК 78(4):374

Інна Сташевська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки
Інституту культури і мистецтв
Луганського національного педагогічного університету
імені Тараса Шевченка

СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НДР: ДОСТОЇНСТВА Й НЕДОЛІКИ

У статті розкриваються особливості функціонування системи позашкільної музичної освіти в НДР, виявляються достоїнства й недоліки навчання і виховання дітей і молоді в позашкільних музично-освітніх закладах (музичних школах, музично-освітніх кабінетах) Східної Німеччини 1945 – кінця 1980-х років.

Ключові слова: музика, позашкільна музична освіта, НДР, музичне навчання, музичне виховання, музичні школи.

В статті розкриваються особливості функціонування системи внешкольного музикального образования в ГДР, выявляются достоинства и недостатки обучения и воспитания детей и молодежи во внешкольных музыкально-образовательных заведениях (музыкальных школах, музыкально-образовательных кабинетах) Восточной Германии 1945 – конца 1980-х годов.

Ключевые слова: музыка, внешкольное музыкальное образование, ГДР, музыкальное обучение, музыкальное воспитание, музыкальные школы.

In article features of functioning of system of out-of-school music education in GDR reveal, merits and demerits of training and education of children and youth in out-of-school is musical-educational institutions (musical schools, is musical-educational offices) East Germany 1945 – the end of 1980th years come to light.

Key words: music, out-of-school music education, GDR, musical training, musical education, musical schools.

Постановка проблеми та аналіз досліджень. Розподіл Німеччини після завершення Другої світової війни на дві самостійні держави детермінував початок нового етапу в історії педагогіки на території німецьких земель, різні шляхи якої в Західній і Східній Німеччині були визначені особливостями політичного й соціокультурного розвитку цих країн. Як свідчить аналіз літератури, численні наукові роботи радянських дослідників, що вивчали німецький педагогічний досвід, відрізнялись ідеологічною спрямованістю на висвітлення переваг соціалістичної школи НДР та гостру критику освітньої системи капіталістичної ФРН (Л. Боярская, Г. Ганикіна, В. Кларин, З. Кулакова, В. Купеєва, С. Метликіна, Н. Смирнова, І. Трилинський, О. Фридманська, Т. Фур'єва, Т. Яркіна й ін.). Вимоги переосмислення суспільних процесів після розпаду Радянського Союзу зумовили переорієнтацію стратегій вітчизняної компаративної педагогіки на об'єктивне дослідження педагогічних досягнень інших країн, у тому числі й Німеччини (Н. Абашкіна, Т. Вакуленко, О. Іонова, О. Кашуба, Н. Козак, Л. Пуховська й ін.). Але й досі мало висвітленими залишаються питання історії й сучасності німецької музичної педагогіки.

Мета і завдання статті. Актуальним у цьому контексті представляється аналіз та об'єктивна оцінка функціонування системи позашкільної

музичної освіти в НДР, що і було обрано метою цієї роботи. Відповідно до мети завданнями публікації є розкриття на основі аналізу нормативних джерел та німецької фахової літератури основних чинників розвитку, принципів, цілей і змісту позашкільної музичної освіти в НДР, виявлення позитивних та негативних аспектів музичного навчання і виховання дітей і молоді в східнонімецьких позашкільних навчальних закладах у період 1945 – кінця 1980-х років.

Виклад основного матеріалу. У перші роки відродження німецьких земель після трагедії Другої світової війни ще були відкриті границі між Західною й Східною Німеччиною, функціонували загальнонімецькі організації, зберігалися тісні контакти в середовищі музикантів-педагогів, які спільними зусиллями прагнули продовжити, припинені фашистською диктатурою, прогресивні гуманістичні почини реформаторської педагогіки. Однак кардинальні трансформації політичного життя Східної Німеччини після 1949 року визначають розрив зв'язків між сферами музичної педагогіки двох німецьких держав, введення жорсткої регламентації музично-культурному життю й початок тотальної структурної й змістовної перебудови музично-освітньої сфери НДР відповідно новим політичним стандартам.

Процес перебудови системи державних культурних інституцій у рамках соціалістичної ідеології актуалізує дискусію з питань суспільної

СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НДР: ДОСТОЙНСТВА Й НЕДОЛІКИ

мети й змісту освіти в народних музичних школах НДР, що виявляє необхідність створення нормативної бази діяльності цих навчальних закладів [4, 38 – 39].

Перший у НДР нормативний документ для музичних шкіл – “Положення про народні музичні школи” 1955 року встановив трирічний термін навчання в музичних школах, визначив основною метою їх діяльності задоволення культурних потреб громадян, систематичне підвищення музично-культурного рівня дітей робітників і селян [4, 20 – 21, 37 – 38]. Остаточна уніфікація норм навчання в музичних школах відбулася після впровадження в практику першого навчального плану для народних музичних шкіл (у 1957 р.). Якщо в перше післявоєнне десятиліття народні музичні школи здійснювали переважно інструментальну підготовку, то наприкінці 1950-х років починається реабілітація співу як невід’ємного засобу формування гармонійно розвиненої особистості [4, 41].

На початку 60-х років XX століття у всіх сферах життя НДР починається нова фаза, яка зумовлюється напрямком суспільного розвитку на планомірне формування розвинутого соціалістичного суспільства. Зміст музично-педагогічної літератури й нормативних документів 1970-х років свідчить про те, що позашкільна музична освіта, також як і шкільна, була невід’ємною складовою процесу формування соціалістичної особистості. Значний вплив на врегулювання питань у цій сфері мав приклад інших соціалістичних країн, особливо Радянського Союзу [7, 183].

Основними принципами музично-педагогічної діяльності, за якими до кінця існування НДР функціонували системи як шкільної, так і позашкільної музичної освіти, були визначені: прилучення до культурного надбання на підґрунті марксистсько-ленінської філософії; єдність теорії й практики; єдність світоглядного й музично-естетичного виховання; єдність навчання й виховання; партійність; зв’язок з народом; розвиток молодих талантів незалежно від їхнього соціального походження; відповідність музичного навчального репертуару гуманістичним і соціалістичним принципам [4, 16, 36].

“Закон про єдину соціалістичну систему освіти” (1965 р.) визначив музичні школи важливими для розвитку суспільства закладами позашкільної музичної освіти, навчально-виховна функція яких представлялася у вихованні творчих, естетично освічених, партійно-активних юних музикантів специфічними засобами вокальної й інструментальної освіти [4, 20]. Необхідною

умовою розв’язання цих завдань називалася кооперація діяльності музичних та загальноосвітніх шкіл, будинків культури, піонерської організації імені Ернеста Тельмана й об’єднання “Вільна німецька молодь”, що на практиці реалізувалося в спільній підготовці й проведенні політичних культурних заходів [4, 20 – 21].

Важливі заходи були здійснені для подолання гострих проблем у діяльності музичних шкіл, які виникли в перші післявоєнні десятиліття. У першу чергу, це стосувалося диспропорції у виборі учнями спеціального інструменту: найбільш популярними стали народні інструменти – гітара, мандоліна й акордеон, а недостатньо затребуваними – оркестрові, що гальмувало своєчасне поповнення виконавського складу оркестрів і театрів [4, 44 – 45]. Негативні наслідки, зокрема зниження рівня музичної освіти, також викликало обмеження занять за фахом груповою формою навчання.

Згідно новим нормам 50% учнів музичних шкіл повинні були вчитися грі на оркестрових інструментах, 25 – 30% – на фортепіано, 15% – на народних інструментах і 8% – вокалу. Єдиною формою проведення занять по спеціальності були вибрані індивідуальні заняття [4, 47 – 48]. Принцип розподілу учнівського контингенту за спеціальностями відповідно до суспільних вимог зберігав актуальність і враховувався при щорічному наборі учнів і протягом наступних десятиліть.

Установлена кількість навчальних годин залишалася практично незмінною до кінця 1980-х років. На заняття за фахом у початкових і середніх класах приділялась 1 година на тиждень, у старших – 2. Теорія музики в перші 4 роки навчання викладалася 1 годину на тиждень як обов’язкова дисципліна, а в наступний період – як факультативна. Крім того, навчальний план передбачав до 2 годин на тиждень на колективне музикування, що в перших 4-х класах належало до факультативних предметів, у всіх старших – до обов’язкових [4, 67 – 69]. Для особливо обдарованих учнів передбачалося збільшення навчального часу за фахом до двох годин на тиждень протягом усього терміну навчання.

Для того, щоб організувати процес формування інструментальних, вокальних і музично-теоретичних знань, умінь і навичок таким чином, щоб він одночасно сприяв і формуванню світоглядних, ідеологічних і моральних переконань, нормативні документи рекомендували використовувати такі специфічні засоби, як музично-естетичне переживання, емоційний

СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НДР: ДОСТОЇНСТВА Й НЕДОЛІКИ

вплив музики на процес проникнення в ідейний зміст і розуміння суспільно-історичного значення творів, які вивчаються. Згідно з навчальною програмою учні музичних шкіл повинні були опановувати в художньому й технічному аспектах, а також інтерпретувати відповідний до суспільних вимог музичний репертуар з культурної спадщини минулого й прогресивної сучасної творчості НДР, Радянського Союзу й інших соціалістичних країн [6]. Важливим засобом соціалістичного виховання визнавалося вивчення народної творчості, тому музичний фольклор, котрий відображає художні традиції й ідеали робітничого класу, належав до обов'язкової складової навчального репертуару як загальноосвітніх, так і музичних шкіл НДР [4, 286].

Зміни в 1970-х роках умов музично-культурного життя молоді Східної Німеччини зумовлюють звернення уваги педагогів на проблему інтеграції популярної музики в зміст навчально-виховного процесу. З цією метою до структури музичних шкіл НДР вводиться відділення танцювальної й популярної музики [10, 349].

Ріст потреби суспільства у випускниках вищих музичних закладів детермінує підвищення ролі професійної орієнтації музичних шкіл. Розроблена в 1977 році Міністерством культури НДР "Програма розвитку музичних шкіл" визначила стратегічними напрямками діяльності музичних шкіл: підвищення кількості абітурієнтів у вищі музично-освітні заклади через інтенсивний розвиток талановитих дітей і молоді; інтенсифікацію навчального процесу через збільшення навчального часу, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів; розвиток системи музичних конкурсів для дітей і молоді; поліпшення кооперативних відносин між вищими й спеціальними музичними школами [4, 20].

З метою стимулювання успішності учнів крім традиційних форм контролю (щорічних і випускних іспитів, оцінювання результатів домашньої й класної роботи учнів) була розроблена система заходів, яка включала виступи учнів на шкільних і міських концертах, участь у внутрішніх і зовнішніх творчих конкурсах не тільки зі спеціальних дисциплін, а також й по сольфеджіо, читанню з аркуша, історії музики й ін. [4, 58]. Система музичних конкурсів окружного, державного й міжнародного рівня дозволяла талановитим учням порівняти свої досягнення в різних формах сольного, камерного, оркестрового виконавства. Слід зазначити, що учасники

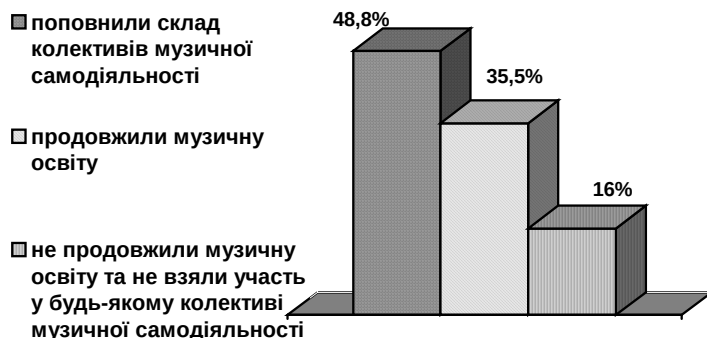
конкурсів забезпечувалися повною фінансовою підтримкою з боку держави.

Крім підвищення уваги до початкової професійної підготовки майбутніх музикантів, Програма розвитку музичних шкіл НДР визначила необхідність створення нових форм масової музичної освіти, які б забезпечили підготовку майбутніх музикантів-аматорів в індивідуальному темпі. В останню третину часу існування НДР з'являються так звані музично-освітні кабінети, які набувають значної популярності серед дітей і молоді. На відміну від музичних шкіл, характерними рисами діяльності музично-освітніх кабінетів як шкіл нового типу стали: відсутність нормативів (учні цих навчально-виховних закладів не були зобов'язані виконувати навчальний план, складати іспити), нерегламентованість і різноманітність організаційних форм навчання. Свої успіхи учні музично-освітніх кабінетів могли демонструвати на відкритих концертах. Заняття проходили як в індивідуальній, так і в груповій формі (за вибором) [4, 298 – 305; 7, 183]. У подібній формі здійснювалося й музичне виховання дітей у будинках піонерів.

Система позашкільної музичної освіти НДР дійсно представляла можливість спілкування з музикою всім дітям незалежно від соціального статусу. Усі навчально-виховні заклади перебували на дотації держави. Оплата за навчання в музичних школах і музично-освітніх кабінетах розраховувалася залежно від щомісячного доходу батьків учнів і від кількості дітей у родині. Тому в східнонімецькому суспільстві спостерігався значний попит на музичну освіту [4, 27, 64; 7, 183].

Особливо слід зазначити, що переважна більшість випускників музичних шкіл НДР продовжували активну музичну діяльність в якості студентів вищих навчальних закладів або як учасники різноманітних форм організованої музичної самодіяльності. Наприклад, за статистикою 1982 року з 4307 випускників музичних шкіл 1526 були зараховані у ВНЗ на виконавські або музично-педагогічні спеціальності, більше 2000 юних музикантів поповнили склади вокальних і інструментальних колективів при різноманітних організаціях, виробничих об'єднаннях і таке інше [4, 286]. Представлений на Діаграмі 1 розподіл випускників музичних шкіл 1982 року за сферами їх подальшої музичної діяльності свідчить про високу ефективність системи позашкільної музичної освіти в НДР, незважаючи на її надмірну ідеологічну забарвленість.

СИСТЕМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В НДР: ДОСТОЇНСТВА Й НЕДОЛІКИ

Таким чином, якщо раніше музичне виховання дошкільників у НДР входило тільки у функції дитячих садків, то в 1972 році підготовчі класи для дітей 5 – 6 років уводяться до структури музичних шкіл. Генеральною ціллю музичної підготовки дошкільників у музичних школах визначається своєчасне виявлення й розвиток музичних талантів з метою їх наступної професійної орієнтації. Початкова музично-теоретична, вокальна й

“Активна участь у колективах самодіяльної народної творчості” визначалася громадським завданням випускника музичної школи [4, 286]. У той же час система музичної самодіяльності НДР представляла широкі можливості для задоволення художніх потреб й інтересів музикантів-аматорів. На початку 80-х років минулого століття самодіяльні музичні колективи функціонували практично при всіх музичних школах, вищих навчальних закладах, будинках культури, багатьох підприємствах.

Вимоги інтенсифікації процесу початкової музичної освіти викликають на межі 1960 – 1970-х років посилення уваги як науковців і музикантів-практиків, так і урядових чиновників НДР до проблеми виявлення й розвитку музичних талантів у ранньому дитинстві й наукового обґрунтування процесу дошкільної музичної освіти. Завдяки діяльності таких провідних педагогів і науковців НДР, як Фриц Бахман, Зигфрід Бімберг, Пауль Міхель й ін. починається планомірне інтенсивне дослідження проблеми дошкільної музичної освіти [1; 3; 8; 9].

Відповідно до “Програми навчання й виховання дітей дошкільного віку в дитячих садках” 1970 року, що залишалася в дії до кінця 1980-х років, основними завданнями в цій галузі був розвиток у дітей інтересу до музики, здібностей музичного сприйняття, переживання й вираження, основними принципами – власна активність дитини, застосування ігрових форм організації музичної діяльності, урахування вікових й індивідуальних особливостей дітей, використання різних видів музичної діяльності: співу, музично-ритмічного руху, танцю, музичних ігор, слухання музики й гри на шумових інструментах [2].

На основі результатів досліджень науковців НДР, Радянського Союзу, Польщі, Болгарії на початку 1970-х років була розроблена й уведена в дію програма організації музичного виховання дошкільників на базі музичних шкіл [4, 122 – 123].

інструментальна підготовка дошкільників здійснювалася в груповій формі. З метою врахування психічних і анатомо-фізіологічних особливостей кожної дитини під час вибору інструмента перші чотири заняття відводились на ознайомлення дітей зі скрипкою, фортепіано й блокфлейтою, після чого учні розподілялися в групи по дві-чотири особи (залежно від вибору інструмента) [4, 123 – 124].

Кардинальні зміни музично-культурного простору детермінують активізацію процесу переосмислення значення й естетичної цінності розважальної музики в дитячій і молодіжній культурі, можливостей її інтеграції в організований музично-освітній процес, завдань сучасних композиторів-піснярів, ролі засобів масової інформації в залученні підростаючого покоління до кращого надбання музичної культури через дитячі й молодіжні радіо й телевізійні програми. З метою дослідження феномену розважальної музики в соціальному, музикознавчому й музично-педагогічному аспектах при Берлінському університеті імені Гумбольдта відкривається Дослідний центр популярної музики [5, 238].

Однією з популярних форм залучення дітей до музики в НДР виявилися дитячі концертні програми. Серед концертів, що готувалися як зусиллями професійних і самодіяльних солістів та колективів, так і самих дітей, особливу роль у популяризації соціалістичної дитячої й молодіжної пісні відіграли концертні зустрічі дітей з популярними композиторами-піснярами, які проходили у формі вільного музично-ігрового спілкування [5, 248 – 251].

Висновок. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що розвиток системи позашкільної музичної освіти в НДР протягом усього періоду існування цієї держави був обмежений рамками пануючої ідеології й зумовлювався ідеєю формування соціалістичної особистості. У той же час, істотними

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

досягненнями в цій сфері можна назвати створення умов для спілкування з музикою як на аматорському, так і на професійному рівні для всіх дітей незалежно від соціального статусу, розвиток системи музичних конкурсів, всебічну державну підтримку юних талантів, науково-теоретичну розробку проблеми дошкільної музичної освіти, інтеграцію популярної й сучасної музики в навчально-виховний процес, а також високий рівень розвитку галузі музичної самодіяльності, що свідчить про ефективність функціонування системи позашкільної музичної освіти НДР.

Хоча після об'єднання двох німецьких держав почався процес перебудови освітньої системи Східної Німеччини на західнонімецький зразок, як свідчить аналіз сучасних публікацій, прогресивні німецькі педагоги-музиканти глибоко усвідомлюють необхідність вивчення й збереження кращого надбання теорії й практики музичної педагогіки НДР.

1. Bachmann F. *Musikerziehung in der Kinderkrippe* / Fritz Bachmann. – Potsdam: Institut für Weiterbildung mittlerer medizinischer Fachkräfte, 1972. – 56 s.

2. *Bildungs- und Erziehungsplan für den Kindergarten* / Hrsg. von Regierung der Deutschen Demokratischen Republik, Ministerium für Volksbildung. – Berlin: Volk und Wissen, 1970. – 223 s.

3. Bimberg S. *Methodisch-didaktische Grundlagen der Musikerziehung* / Siegfried Bimberg. – Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1973. – 2 Aufl. – (Handbuch der Musikerziehung. Bd. 3). – 291 s.

4. *Die Musikschule in der Deutschen Demokratischen Republik: Funktion und Leistungsangebot, Arbeitsweise, historische Aspekte* / Hrsg. von Walter Brüning. – Berlin: Neue Musik, 1985. – S. 13 – 32.

5. Jank B. *Zum schöpferischen Umgang mit musik für Kinder – Aus der neueren Liedbewegung der DDR (1988)* / Birgit Jank // *Musikpädagogik/ Musikdidaktik in der ehemaligen DDR. Eine Textdokumentation* / Hrsg. von Rudolf-Dieter Kraemer. – Essen: Die Blaue Eule, 1992. – S. 238 – 251.

6. *Lehrplan für die Musikschulen in der Deutschen Demokratischen Republik: Klavier; Grund- und Oberstufe* / Hrsg. vom Ministerium für Kultur der Deutschen Demokratischen Republik, Abt. Musik. – 1974. – 27 s.

7. *Lexikon der Musikpädagogik* / Hrsg. von S. Helms, R. Schneider, R. Weber – Kassel: Bosse, 2005. – 295 s.

8. Michel P. *Psychologische Grundlagen der Musikerziehung* / Paul Michel. – Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1968. – 175 s.

9. *Musik im Kindergarten* / Hrsg. von Siegfried Bimberg. – Berlin: Volk und Wissen, 1970. – 295 s.

10. Rieger E. *Musikerziehung in der DDR – ein Überblick* / Eva Rieger // *Geschichte der Musikpädagogik* / Hrsg. von H.-C. Schmidt. – Kassel: Bärenreiter, 1986. – S. 342 – 355.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2010

УДК 785

Тетяна Пляченко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання,
докторант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті досліджено сутність, виявлено ознаки, функції, закономірності організації та принципи діяльності музично-інструментального колективу як соціально-педагогічного феномену.

Ключові слова: навчальний оркестр, учнівський музично-інструментальний колектив, соціально-педагогічна система.

В статье исследована сущность, определены признаки, функции, закономерности организации и принципы деятельности музыкально-инструментального коллектива как социально-педагогического феномена.

Ключевые слова: учебный оркестр, ученический музыкально-инструментальный коллектив, социально-педагогическая система.

In the article essence of musically-instrumental collective is investigational as the socially-pedagogical phenomenon, his signs, functions, conformities to the law of organization and principles of work are certain.

Keywords: educational orchestra, student's musically-instrumental collective, socially-pedagogical system.

Постановка проблеми. Одним із аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя музики в системі вищої педагогічної освіти є засвоєння форм і методів роботи з різноманітними за

кількісним та якісним складом музично-інструментальними колективами. Оскільки робота в професійних, навчальних студентських, аматорських учнівських оркестрах і ансамблях має свої відмінності, в методичній підготовці